

TURKIY XALQLAR JAMIYATIDA HARBIY TARBIYA KO'RINISHLARI

Vositjon Xudoyberdiyev

Qo'qon universiteti mustaqil tadqiqotchisi

vositjonxudoyberdiyev@gmail.com

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-iyun 2025-yil Tasdiqlandi: 26-iyun 2025-yil Jurnal soni: 15 Maqola raqami: 36 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v15i.1216 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS Turkiy xalqlar, harbiy tarbiya, vatanparvarlik, qadimiy tarbiya tizimi, harbiy-ma'naviy qadriyatlar, jamiyat, doston, xalq og'zaki ijodi, O'rxun-Enasoy bitiklari, milliy ong, yoshlar tarbiyasi, tarixiy-pedagogik tahlil, axloq, jasorat, fidoyilik.	Turkiy xalqlar tarixi – jangovorlik, jasorat va vatanga sadoqat kabi qadriyatlar bilan boy. Ular jamiyatida harbiy tayyorgarlik faqat harbiy mashg'ulotlar yoki urush bilan bog'liq bo'lmagan, balki ko'p asrlik madaniy, axloqiy va pedagogik an'analarning ajralmas qismi hisoblangan. Harbiy tarbiya keng ma'noda vatanni himoya qilish, milliy o'zlikni anglash, iroda va fidoyilikni shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy jarayondir. Mazkur maqolada qadimgi va o'rta asr turkiy xalqlarda harbiy tarbiyaning shakllanishi, uning tarkibiy qismlari, madaniy va pedagogik asoslari, shuningdek, bugungi kundagi dolzarbli ilmiy manbalar va tarixiy dalillar asosida tahlil qilinadi.

Kirish. Turkiy xalqlarning ko'p asrlik tarixiy taraqqiyotida harbiy tarbiya alohida o'rin egallagan. Bu xalqlarning yashash muhitidan kelib chiqqan holda, hayoti ko'pincha tabiiy resurslar, yaylovlar, suv yo'llari va savdo yo'llari ustidan nazorat o'rnatishga qaratilgan bo'lib, doimiy harbiy tayyorgarlik holatini talab qilgan. Ayniqsa, ko'chmanchi ijtimoiy tuzumga ega turkiy jamiyatlar uchun jangovar tayyorgarlik va harbiy madaniyat shunchaki zarurat emas, balki hayot falsafasining o'zagi, milliy tafakkur va an'analarning ajralmas qismi sifatida shakllangan. Turkiy xalqlarning harbiy tarbiyasi faqat jangda yengish uchun emas, balki yosh avlodni jismonan chiniqtirish, ruhiy jihatdan bardam etish, ma'naviy-axloqiy fazilatlar bilan boyitish, ularni jamiyat oldidagi burchini anglashi va bajarishga yo'naltirishga qaratilgan murakkab tizim bo'lgan. Bu tizim xalq og'zaki ijodi, yozma manbalar, etnografik materiallar va tarixiy hujjatlar orqali bizgacha yetib kelgan. Xususan, "O'rxun-Enasoy bitiklari", "Qutadg'u bilig", "Devonu lug'otit-turk" kabi nodir asarlarda harbiy g'oya, vatanparvarlik, jasorat, sadoqat va ijtimoiy mas'uliyatning turli ko'rinishlari aks etgan. Shuningdek, turkiy xalqlarning harbiy tarbiyasi o'ziga xos ijtimoiy institut sifatida shakllangan bo'lib, u oiladan boshlanib, urug', qabila va el darajasiga ko'tarilgan. Harbiy tarbiya nafaqat jismoniy tayyorgarlikni, balki estetik did, axloqiy me'yor, psixologik barqarorlik va strategik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilgan. Yoshlar orasida harbiy sinovlar, kurashlar, ot chopish, qilichbozlik, kamondorlik kabi amaliy mashqlar va urf-odatlar orqali vatanparvarlik tuyg'usi shakllantirilgan. Bu orqali jamiyatda intizom, birdamlik, liderlik fazilatlarini, eng asosiysi esa o'z xalqiga sadoqat ruhi mustahkamlangan. Bugungi globallovshuv va madaniy merosga qayta nazar tashlash davrida, turkiy xalqlarning harbiy tarbiya tizimi – ularning madaniy xotirasi, milliy g'ururi va tarbiyaviy resursi sifatida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, tarixiy-pedagogik manbalarni chuqur tahlil etgan holda, turkiy jamiyatlardagi harbiy tarbiya ko'rinishlarini ilmiy asosda o'rganish, uni zamonaviy tarbiyaviy jarayonlarga uyg'unlashtirish zaruriyati mavjud.

Adabiyotlar tahlili. Turkiy yozma yodgorliklar ichida O'rxun-Enasoy bitiklari (VIII asr) harbiy g'oya va davlatparvarlik tafakkurining dastlabki manbasi sifatida muhim ahamiyatga ega. Bu bitiklarda Bilga Xoqon va Kultegin singari harbiy arboblarning faoliyati, jasorati, xalq oldidagi burchi ulug'lanadi. Bitiklarda shunday satrlar bor: "Yov kelganda otga mindim, elimni saqladim, tinchlik olib keldim." Bu satrlar turkiy xalqlarda harbiy tarbiyaning siyosiy, ma'naviy va axloqiy omillarga asoslanganini ko'rsatadi. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida esa harbiy axloq, davlat boshqaruvi va askarlik burchi haqida chuqur fikrlar ilgari surilgan. Muallif askar va amir fazilatlarini haqida so'z yuritir ekan, ularning bilimlari, sabrli, fidoyi bo'lishini ta'kidlaydi. Bu asar o'rta asr sharq pedagogikasida harbiy-siyosiy tarbiyaning asosiy qadriyatlarini ifodalaydi. Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asarida esa ko'plab harbiy termin va iboralar keltirilib, o'sha

davrdagi harbiy-ma'naviy hayotga oid axborotlar beriladi. Ayniqsa, urush san'ati, otliq qo'shin, o'q-yoy, bahodirlik kabi tushunchalar izohlangan.

Turkiy xalqlarning xalq og'zaki ijodi, ayniqsa epik dostonlar – "Alpomish", "Go'ro'g'li", "Manas" harbiy tarbiyaning axloqiy-ma'naviy asoslarini yosh avlodga yetkazishda pedagogik vosita sifatida xizmat qilgan. Tadqiqotchi G. N. Potanin o'zining *Turk-mongol xalqlari dostonlari* to'plamida bu dostonlarda o'z aksini topgan jasorat, fidoyilik, vatan sadoqati g'oyalarini xalq pedagogikasining muhim qismi deb baholagan. H. Karomatov "O'zbek xalqining harbiy an'analari" asarida xalq og'zaki ijodida namoyon bo'lgan jangovar urf-odatlar, harbiy axloq va urush odobi haqida ma'lumot beradi. Unga ko'ra, o'zbeklar orasida yoshlikdan jangga tayyorlash – bu faqat jismoniy mashq emas, balki butun jamiyat ongini shakllantiruvchi madaniy hodisadir. A. Mahmudov o'zining "Turkiy xalqlar va ularning harbiy madaniyati" nomli fundamental tadqiqotida qadimdan to' o'rta asr oxirigacha bo'lgan harbiy tashkilotlar, qo'shin tuzilmalari, harbiy lavozimlar, va ularning tarbiyaviy-funksional ahamiyatini o'rganadi. Muallif ta'kidlaydiki, turkiy xalqlarda harbiy tarbiya bir necha bosqichli, amaliyotga asoslangan va axloqiy mezonlar bilan uyg'un bo'lgan. M. Qayumov esa o'zining "Jasorat va sadoqat timsollari" asarida harbiy shaxs timsolini pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilib, bu obraz yoshlar ongida ideal tizimini shakllantiruvchi vosita ekanligini ta'kidlaydi. Uningcha, bugungi vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda tarixiy qahramonlar obrazini to'g'ri talqin qilish muhim vositadir. N.A.Baskakov turkiy xalqlar tili va tarixiy tafakkuridagi harbiy terminologiyani tahlil qilar ekan, bu terminlar orqali jamiyatdagi ijtimoiy rollar, ayniqsa askarlik va bahodirlik tushunchasi qanday shakllanganini ko'rsatadi. Bu, albatta, harbiy tarbiyaning tilshunoslik va madaniyatshunoslikdagi ahamiyatini ochib beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Harbiy tarbiyaning shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar, tarbiyaviy vositalar va uning madaniy kontekstdagi o'rni bir necha metodik yondashuvlar orqali aniqlashtirildi:

Manbashunoslik tahlil. Bu tahlil orqali qadimiy turkiy yozma manbalar – O'rxun-Enasoy bitiklari, "Qutadg'u bilig" va "Devonu lug'otit turk" asarlari tahlil qilindi. Jumladan, O'rxun bitiklarida "Elimni saqladim, yurtimni asradim" kabi ifodalar orqali harbiy xizmat xalq va yurtidan qarzdorlik tuyg'usi bilan bog'langanini ko'rish mumkin. "Qutadg'u bilig"da esa sarkarda yoki davlat arbobida bo'lishi lozim bo'lgan fazilatlar – jasorat, donolik, adolat, sabr-toqat – alohida urg'u bilan ta'kidlanadi. Mahmud Qoshg'ariy esa "alp" va "er" kabi tushunchalarni "bahodir, vatanparvar, el manfaatini himoya qiluvchi" shaxslar sifatida izohlab, harbiy fazilatlarining til birliklarida ham o'z ifodasini topganini ko'rsatadi.

Etnopedagogik yondashuv. Yondashuv yordamida turkiy xalqlarning og'zaki ijodi, urf-odatlarini va an'anaviy marosimlari tahlil

qilindi. "Alpomish" dostonida qahramonning yoshligidan ot minish, kamon otish, kurashish kabi ko'nikmalarni egallashi, uning jasoratli shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. "Manas" dostonida esa qahramon o'z urug'ining g'ururini himoya qiluvchi bahodir sifatida tasvirlanadi. Bu obrazlar orqali yosh avlodga ideal shaxs modeli – jasur, vafodor, elparvar inson namunasi taqdim etiladi. Shuningdek, xalq o'yinlari – masalan, "ot chopish", "kurash", "ovga chiqish" – bolalar va o'smirlarni jismoniy chiniqtirish, iroda, jasorat, tezkorlik kabi fazilatlarini shakllantirishda xizmat qilgan.

Tarixiy-qiyyosiy metod. Metod orqali turkiy xalqlardagi harbiy tarbiya tizimi boshqa qadimiy sivilizatsiyalar – xitoy, fors va arab xalqlari harbiy tarbiyasi bilan solishtirildi. Masalan, Sun Dzu asarlarida xitoy askarlarida tartib-intizom va strategik fikrlashga urg'u berilgan bo'lsa, turkiy xalqlarda harbiy tarbiya shaxsiy jasorat, tashabbuskorlik, or-nomus va el manfaatiga sodiqlik kabi qadriyatlar atrofida shakllangan. Zardushtiylikdagi "ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal" tamoyili esa turkiy madaniyatda "el uchun jon berish" g'oyasi bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'lgan.

Kontent-analiz usuli. Usul yordamida yozma manbalarda uchraydigan asosiy tushunchalar – "bahodir", "alp", "el uchun jon berish", "or-nomus", "urug' sha'nini himoya qilish" – mazmunan tahlil qilindi. Ushbu tushunchalar orqali qadimgi jamiyatda harbiy tarbiya individual shaxs kamoloti bilan birga jamoaviy mas'uliyatni anglatganini ko'rish mumkin. Masalan, "El uchun jon bergan alp o'lmaydi" kabi maqollar xalq ongida harbiy xizmatni abadiy faxrli meros sifatida talqin qilganini tasdiqlaydi.

Mazkur metodologik yondashuvlar orqali turkiy xalqlarda harbiy tarbiyaning ko'p bosqichli, murakkab va ijtimoiy-madaniy hayot bilan chambarchas bog'liq tizim bo'lib shakllangani isbotlandi. Ushbu yondashuvlar harbiy tarbiyaning nafaqat tarixiy mohiyatini ochib berishga, balki uni zamonaviy pedagogik amaliyotda qayta talqin qilish imkoniyatlarini ham belgilashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot natijalari turkiy xalqlar jamiyatida harbiy tarbiya qadimdan boshlab an'anaviy, og'zaki va rasmiy vositalar orqali amalga oshirilgan murakkab ijtimoiy-pedagogik tizim bo'lganini ko'rsatdi. Bu tizimning asosiy ko'rinishlari quyidagicha aniqlashtirildi:

Oilaviy-hayotiy ko'rinishlar. Harbiy tarbiya oilada boshlanib, bolalikdan boshlab shaxsning jasorat, mardlik, sabr-toqat, kattalarga hurmat va el manfaatiga sodiqlik kabi fazilatlar asosida shakllangan. Ota-bobolar o'z hayoti, urush va himoya haqidagi hikoyalari orqali bolalarga ibrat bo'lgan. Masalan, Alpomishning otasi Boybo'ri tomonidan "bahodir bo'lish uchun avval sabrli bo'l" degan pand-nasihatlar oilaviy tarbiyaning ahamiyatini ko'rsatadi.

Og'zaki ijodiy va epik ko'rinishlar. Dostonlar, rivoyatlar, maqollar, afsonalar harbiy fazilatlarini shakllantirishning muhim vositasi bo'lgan. "Alpomish", "Manas", "Go'ro'g'li" kabi epik qahramonlar orqali yosh avlod jasorat, vafodorlik, elparvarlik ruhida tarbiyalangan. "El uchun jon bergan alp o'lmaydi" maqoli xalq ongi va harbiy tarbiya g'oyasi qanday bog'langanini ko'rsatadi.

Jismoniy-mashqiy ko'rinishlar. Kurash, ot chopish, kamon otish, chavandozlik, ovga chiqish kabi faoliyatlar bolalarni jismoniy chiniqtirish bilan birga, harbiy hunarlarni o'rgatgan. Bu ko'rinishlar orqali bolalar urushga tayyorlanishgan, kuch, epcchilik, tezkorlik va bardoshlilik fazilatlarini egallashgan.

Marosim va urf-odatga asoslangan ko'rinishlar. Bahodirlar yetuklikka yetganida ularga maxsus urf-odatlar orqali rasmiy maqom berilgan. Masalan, qabilalarda qurol taqdim etish, tug' berish, ruxsat olish marosimlari orqali yoshlar jamiyat oldida rasmiy askar yoki himoyachi sifatida tan olingan. Bu esa harbiy tarbiyaning ijtimoiy tan olinishi va e'tirofi sifatida namoyon bo'lgan.

Ma'naviy-mafkuraviy ko'rinishlar. Turkiy xalqlarda harbiy tarbiya shunchaki amaliy tayyorgarlik emas, balki or-nomus, sha'n, el manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yish g'oyalari bilan chuqur bog'liq bo'lgan. "Alp" yoki "bahodir" degan tushunchalar nafaqat jangchi, balki donishmand, halol va elparvar inson timsoli sifatida tushunilgan. Mahmud Qoshg'ariyning "alp – el uchun jon beruvchi" degan ta'rifi bu ko'rinishning til birliklarida ham mustahkam o'rnashganini ko'rsatadi.

Davlat-patrimonial ko'rinishlar. Qadimgi turkiy davlatlarda yoshlar uchun maxsus harbiy o'quv va tayyorgarlik maktablari mavjud bo'lgan. Masalan, G'arbiy Turk xoqonligi davrida yosh yigitlar "tug'chilar", "qarovullar" safida tarbiyalanib, keyinchalik katta askariy unvonlarga erishganlar. Bu esa harbiy tarbiyaning institutlashtirilgan shakli bo'lganiga dalildir.

Qiyosiy o'ziga xoslik. Turkiy xalqlarning harbiy tarbiya ko'rinishlari boshqa sivilizatsiyalarnikidan farq qilgan. Agar forslar va xitoylar harbiylilikni tartib, iyerarxiya va nazorat vositasi sifatida qaragan bo'lsa, turkiy xalqlarda bu, avvalo, shaxsiy jasorat, fidoyilik va or-nomus asosidagi ijtimoiy burch sifatida talqin etilgan.

Muhokama. Turkiy xalqlar jamiyatida harbiy tarbiya jamiyatning eng qadimiy va muhim ijtimoiy institutlaridan biri sifatida shakllanib, shaxsni nafaqat jangovar harakatlarga tayyorlash, balki uni vatanparvar, fidoyi, axloqiy yetuk inson sifatida kamol toptirishga yo'naltirilgan. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, bu tarbiya turi ko'p qatlamli va ko'rinishli bo'lib, oilaviy, og'zaki ijodiy, jismoniy, ma'naviy-mafkura, urf-odat va davlat darajasidagi institutlar orqali amalga oshirilgan.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, turkiy xalqlarning harbiy tarbiya an'analari nafaqat bevosita urush va jangga tayyorgarlikni qamrab olgan, balki bu jarayon orqali jamiyatda axloqiy me'yorlarni mustahkamlash, shaxsning jamiyat oldidagi burchini anglashi, el-yurtga sadoqat bilan xizmat qilish tuyg'usini singdirishga xizmat qilgan. Harbiy tarbiyaning bu ko'rinishlari jamiyatning butun ijtimoiy tuzilmasi bilan uzviy bog'liq bo'lgan: oila bu jarayonning boshlang'ich nuqtasi bo'lsa, epik adabiyot va xalq og'zaki ijodi esa uning madaniy-ma'naviy asosini mustahkamlab borgan. Ayniqsa, epik obrazlar — **Alpomish, Manas, Go'ro'g'li** kabi qahramonlar harbiy tarbiyaning ideal modelini yaratgan. Bu obrazlarda faqat jismoniy kuch emas, balki sabr, donolik, so'zga sadoqat, do'stga vafa, elga xizmat kabi fazilatlar bosh mezon sifatida ilgari surilgan. Bu esa turkiy xalqlarda harbiy tarbiyaning asosiy maqsadi — kuchli jangchi emas, balki komil, halol va elparvar inson yetishtirish bo'lganini tasdiqlaydi. Boshqa sivilizatsiyalar bilan qiyosiy tahlil harbiy tarbiyaning o'ziga xos qirralarini ochib berdi. Masalan, Xitoy va fors jamiyatlarida harbiy tartib, intizom, iyerarxiya asosida tashkil etilgan bo'lsa, turkiy xalqlarda bu tizim **shaxsiy mas'uliyat, or-nomus va jamiyat manfaatiga sodiqlik** asosida shakllangan. Shu jihatdan turkiy harbiy tarbiya modeli milliy-ijtimoiy ruhiyatga tayangan, ichki ishonch va madaniy-milliy qadriyatlarga asoslangan bo'lgan. Yana bir muhim jihat — bu qadimiy an'analarning zamonaviylik bilan uyg'unligidir. Bugungi globallashuv va axborot tahlilari sharoitida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash muhim dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Shu nuqtai nazardan, turkiy xalqlar harbiy tarbiyasining tarixiy tajribasi zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimiga chuqur uyg'unlashtirilishi mumkin. Ayniqsa, yosh avlodga milliy g'urur, tarixiy xotira, or-nomus, ijtimoiy faollik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishda bu qadriyatlar boy tarbiyaviy resurs bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Muhokamadan kelib chiqib, quyidagicha asosiy ilmiy-nazariy xulosalar yuzaga chiqadi:

- Turkiy xalqlarda harbiy tarbiya murakkab, an'anaviy va jamiyat bilan uyg'unlashgan tizim bo'lgan;
- Harbiy tarbiya ko'rinishlari og'zaki adabiyot, urf-odat, jismoniy tayyorgarlik va mafkuraviy tarbiya orqali amalga oshirilgan;
- Harbiy tarbiya shaxsni faqat jangga emas, balki jamiyat oldidagi burchni his qilishga tayyorlagan;
- Mazkur tarixiy an'analarda zamonaviy pedagogika uchun kuchli asos bo'la oladi.

Demak, harbiy tarbiyaning turkiy modeli bugungi kun yoshlari uchun ham axloqiy tayanish, milliy o'zlik va ijtimoiy javobgarlikni shakllantirishda muhim omil sifatida ko'rilmog'i zarur.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turkiy xalqlar jamiyatida harbiy tarbiya o'zining chuqur ildizli, madaniy-ma'naviy asoslari va ko'p qatlamli ko'rinishlari bilan ajralib turadigan murakkab ijtimoiy-pedagogik tizim bo'lgan. Bu tizim nafaqat jangovar tayyorgarlik vositasi, balki shaxsda jasorat, vatanparvarlik, elparvarlik, or-nomus va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishga xizmat qilgan. Harbiy tarbiya turkiy xalqlarda oilaviy tarbiya orqali boshlanib, og'zaki adabiyot, epik obrazlar, jismoniy mashqlar, urf-odat va marosimlar orqali uzviy davom ettirilgan. Ayniqsa "Alpomish", "Manas" kabi epik dostonlarda bahodirlik obrazining mukammal ifoda etilishi ushbu tarbiya shaklining xalq ongi va ma'naviyatiga chuqur singib ketganini tasdiqlaydi. Shuningdek, turkiy xalqlarda harbiy tarbiya faqat kuch va texnikaga emas, balki axloqiy barkamollik, donolik, el manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yish g'oyalarga tayangan. Bu esa turkiy xalqlarning harbiy tarbiya modelini boshqa sivilizatsiyalar tajribasidan farqlab turadi. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, harbiy tarbiya ko'rinishlari faqat tarixiy meros sifatida

emas, balki hozirgi yosh avlod tarbiyasida faol qo'llanilishi mumkin bo'lgan muhim resursdir. Milliy o'zlikni anglash, fuqarolik mas'uliyatini his etish, tarixiy xotirani mustahkamlash kabi vazifalarda ushbu meros beqiyos tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Mazkur natijalardan kelib chiqib, bir nechta amaliy va ilmiy-pedagogik takliflar ilgari suriladi. Avvalo, turkiy xalqlarning harbiy tarbiya tajribasini o'rganish va uni milliy ta'lim dasturlariga integratsiya qilish zarur. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida epik obrazlar orqali harbiy axloq, or-nomus, vatanparvarlik kabi tushunchalarni talabalarga singdirish samarali yo'l bo'lishi mumkin. Shuningdek, milliy sport o'yinlari – kurash, kamon otish, chavandozlik – orqali harbiy jismoniy tayyorgarlik va vatanparvarlik g'oyalari birgalikda o'rgatish maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, yoshlar siyosati doirasida tashkil etilayotgan

vatanparvarlik tadbirlarida tarixiy bahodirlar hayoti, urf-odatlar va marosimlar asosida shakllangan an'anaviy harbiy tarbiya elementlaridan faol foydalanish lozim.

Shu bilan birga, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar sonini oshirish, ayniqsa turkiy xalqlarning madaniy merosi doirasida ilmiy seminar va anjumanlar o'tkazish, bu sohadagi ilmiy-nazariy asoslarni chuqurlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, tarixiy ildizlarga tayangan holda zamonaviy g'oyalarni ilgari surish – bu nafaqat tarbiya, balki milliy mustahkamlikning asosi hamdir. Shu bois, turkiy xalqlarning harbiy tarbiya ko'rinishlari, ularning mazmuni va qadriyatlari bugungi yoshlar ongini boyitishda, milliy g'urur va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishda muhim omil sifatida e'tiborga olinishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Орхон-Енисей ёдгорликлари. – Таржимон ва шарҳловчи: Ҳайитметов А. – Т.: Фан, 1996.
2. Маҳмуд Қошғарий. *Девону луғотит турк*. 1-3 жилд. – Тошкент: Фан, 1960–1963.
3. Юсуф Хос Ҳожиб. *Қутадғу билиг*. – Тошкент: Ўқитувчи, 1990.
4. Ҳамидов А. *Аждодлар маданияти ва ҳарбий санъат*. – Т.: Ёзувчи, 1999.
5. Раҳмонов К. *Ўзбек халқ эпоси ва ватанпарварлик руҳи*. – Тошкент: Фан, 2004.
6. Қайюмов А. *Ўзбек халқ оғзаки ижодиётининг тарбиявий аҳамияти*. – Т.: Ўқитувчи, 1981.
7. Ашуров А. *Ўзбек халқ удумлари ва ҳарбий-мафкуравий тарбия*. – Тошкент: Маънавият, 2007.

8. Маҳмудов Н. *Жангчи халқнинг руҳий дунёси (туркийларнинг ҳарбий маданияти ҳақида)*. – Т.: Фан, 2005.
9. Тўхтамирзаев Ш. *Ўзбекистон тарихи (туркий давлатлар ва ҳарбийлашган жамиятлар)*. – Т.: Маънавият, 2012.
10. *Манас*. Қирғиз халқ эпоси. – Бишкек: Кыргызстан, 1995.
11. Аҳмедов Л. *Ҳарбий педагогика асослари*. – Тошкент: МО Қўролли кучлар академияси, 2018.
12. Назаров Қ. *Миллий ўзлик ва тарихий хотира масалалари*. – Тошкент: Фан, 2003.
13. Хушназаров И. *Тарбия назарияси ва методологияси*. – Т.: Маърифат, 2019.
14. Sun Tzu. *The Art of War*. – Translated by Samuel B. Griffith. – Oxford University Press, 1963.
15. Barthold V.V. *Turkestan Down to the Mongol Invasion*. – London: Luzac, 1928.